

NATURA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII SUBSIDIARE

Dorin CIMIL,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)
Sorin BRUMĂ,
doctorand

SUMMARY

Subsidiary liability is applied for damage caused by guilt, it's widely practiced in Civil Law and, in particular, in the sphere of legal entities activity (Insolvency Law).

Subsidiary responsibility is treated in its various theoretical aspects, bordered by the determined liability and juridical nature, also being compared to other liabilities, as well as the correlation between them.

In the Civil Code of 1964, as well as that of 2002, are treated different hypostases of subsidiary liability, being analyzed in three cases and four theories that show their legal nature.

Even being present in all Civil Law areas, there are no rules that would determine the concrete juridical nature of subsidiary liability of legal entities.

Subsidiary responsibility having some specific features, there ought to be established its legal basis and terms for being transformed into norms that would facilitate its interpretation.

Dezvoltarea legislației civile naționale este condiționată de interesul legiuitorului, precum și al participanților la circuitul civil, în crearea și aplicarea normelor ce reglementează răspunderea subsidiară. Cauzele ce suscită acest interes sporit sunt diverse.

Prima cauză pornește chiar de la faptul că Codul civil în redacția din 2002, spre deosebire de Codul civil în redacția din 1964, utilizează frecvent mecanismul juridic al angajării răspunderii subsidiare. Legislația civilă anterioară prevedea răspunderea subsidiară doar în cazul angajării răspunderii părinților pentru prejudiciul cauzat de copiii minori cu vârsta cuprinsă între 15-18 ani, precum și în cazul garanțiilor contractuale. Art.188-189 stabileau răspunderea garantului în cazul neexecutării sau al executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale asumate de către debitor în mod solidar, dacă în contractul de cauțiune nu este stipulat altfel. Pentru a eficientiza mecanismul compensării pagubelor produse, părțile contractante aveau dreptul să prevadă, prin stipulări contractuale exprese, nu o răspundere solidară a garantului de rând cu debitorii, ci una subsidiară.

În baza analizei legislației civile anterioare, dr. Andrei Bloșenco menționează că răspunderea civilă a părinților sau a curatorilor, ca răspundere subsidiară, se realizează în funcție de starea materială a minorului; în hotărâre urmează să se indice doi debitori, chiar și atunci când minorul-debitor are mijloace suficiente pentru repararea prejudiciului.¹ Ideea autorului se rezumă la faptul că răspunderea subsidiară a părinților sau a curatorilor este condiționată nu doar de starea materială insuficientă pentru acoperirea prejudiciului cauzat de copii, dar și de alte cauze, care vor fi indicate mai jos, implicând în

special: vinovăția părinților, curatorilor și a instituțiilor de învățământ în a căror grijă și educație aceștia au fost plasați, manifestată prin educația, atenția, grija și atitudinea din partea lor față de minori.

Într-o altă lucrare din domeniul vizat², publicată aproximativ în aceeași perioadă, autorul pune semnul egalității între răspunderea complementară și cea subsidiară și menționează cinci criterii de distincție dintre răspunderea principală și cea complementară (subsidiară). Trebuie remarcat faptul că aceste deosebiri nu vizează în nici un caz natura juridică a răspunderii subsidiare, ci doar caracterizează la modul general această formă de răspundere. Nu este absolut clar exemplul adus de prof. E.Cojocari la capitolul răspunderii complementare, în temeiul art.1399 C.civ., deoarece acest articol se referă la aplicarea răspunderii delictuale vis-à-vis de cea contractuală.

Cu părere de rău, o normă sau un mecanism juridic elementar, expres prevăzut de noua codificație civilă, ce ar stabili la nivel de norme uniforme condițiile și efectele angajării răspunderii subsidiare, nu se conțin în Codul civil. Motiv din care persoanele interesate de problema în cauză apelează la teoriile civilistice ce interpretează geneza și cazurile de aplicare a acestui institut juridico-civil pentru a găsi soluții adecvate în soluționarea litigiilor ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a răspunderii subsidiare.

A doua cauză, stabilită de noi în cadrul cercetării răspunderii subsidiare, constă în dezvoltarea reglementării activității persoanei juridice, care, în baza art.55 C.civ., este organizația care are un patrimoniu distinct și **răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu,**

poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi reclamant și pârât în instanța de judecată. În acest context, trebuie de menționat că mecanismul răspunderii subsidiare, aplicat față de persoanele juridice, reprezintă o excepție de la principiul răspunderii patrimoniale de sine stătătoare față de obligațiile asumate. Articolul 68 C.civ. stabilește că persoana juridică răspunde pentru obligațiile sale cu tot patrimoniul ce îi aparține, iar fondatorul (membrul) persoanei juridice nu răspunde pentru obligațiile persoanei juridice; la rândul său, persoana juridică nu răspunde pentru obligațiile fondatorului (membrului), cu excepțiile stabilite de lege sau de actul de constituire.

Însă, multitudinea de norme prin care se stabilesc anumite excepții (de exemplu, art.104, alin.(3) art.118, art.128, alin.(4) art.145, alin.(3) art.154, alin.(4) art.156, alin.(3) art.174 C.civ. – pentru societățile comerciale și alin.(4) art.183 C.civ. – pentru organizațiile necomerciale) ne determină să efectuăm o analiză profundă teoretică a acestui fenomen.

În conformitate cu art.27 alin.(1) al Legii insolvențabilității, nr.632-XV din 14 noiembrie 2001, în cazul insolvențabilității debitorului din culpa fondatorilor și conducătorilor, ultimii pot fi obligați de instanța de judecată să poarte o răspundere subsidiară.

Temeiuri ale răspunderii subsidiare putem culege din legile speciale. Spre exemplu, acestea sunt prevăzute la: art.3 al Legii monumentelor, nr.1530 din 22.06.1993;³ alin.(5) art.33 al Legii cu privire la asociațiile obștești, nr.837 din 17.05.1996⁴; alin.(5) art.21 al Legii privind cooperativele de întreprinzător, nr.73 din 12.04.2001⁵; alin.(4) art.15 al Legii cu privire la filantropie și sponsorizare, nr.1420 din 31.10.2002.

A treia cauză – tratarea neomogenă a naturii juridice a răspunderii subsidiare în doctrina civilistică contemporană, atât sub aspectul instituțional de apreciere a acestei noțiuni, cât și din punctul de vedere al răspunderii pentru acțiunile persoanelor străine, care este improprie ca principiu legislației civile. Regulile sau principiile de bază, stabilite la acest capitol de către Codul civil, constau în prevederile articolului 14 – *persoana lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat astfel* și în mențiunile legale ale articolului 1398:

(1) *Cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție, este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege – și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune.*

(2) *Prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repara numai în cazurile expres prevăzute de lege.*

(3) *O altă persoană decât autorul prejudiciului este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege.*

Aceste norme stabilesc condițiile și temeiurile de fond ale angajării răspunderii civile contractuale și delictuale, de unde rezultă clar că se face responsabil pentru cauzarea prejudiciului cel ce efectiv îl cauzează prin acțiunile sale proprii vinovate. La prima vedere, răspunderea subsidiară se cataloghează ca o varietate a răspunderii civile în genere, de aceea ea urmează să fie pusă sub același regim juridic ca și categoria juridică de bază. Însă, ținând cont de aprecierea legală existentă a răspunderii subsidiare, se creează impresia că persoana care suportă încărcătura răspunderii subsidiare răspunde fără vinovăție, precum și în afara altor condiții indicate expres de lege pentru acțiunile debitorului de bază.

Considerăm că aprecierea corectă a contradicției menționate mai sus ne va permite să stabilim natura juridică a răspunderii subsidiare și să orientăm legiuitorul, dar și instanțele de judecată care formează practica judiciară, în direcția elaborării normelor de drept respective, precum și a jurisprudenței în domeniu ce le va corespunde.

De obicei, natura juridică a oricărui fenomen se distinge din analiza normelor pozitive ale legislației în vigoare, existente în domeniul cercetat. În cazul nostru, utilizând formula juridico-logică *per a contrario*, ne vom strădui să depășim această regulă și, reliefând trăsăturile de bază ale răspunderii subsidiare, să modelăm o rețetă pentru crearea normelor civile.

Analiza literaturii științifice juridice în domeniul consacrat răspunderii subsidiare ne indică patru construcții teoretice ale naturii juridice a răspunderii subsidiare:

✓ **teoria obligației** – se fundamentează pe dovezile științifice că răspunderea subsidiară nu reprezintă o răspundere civilă în deplinul sens al cuvântului, ci reprezintă o obligație juridico-civilă ce rezultă din prescripția legii sau prevederile contractului;

✓ **teoria pluralității** de persoane în obligația juridico-civilă – privește natura juridică a răspunderii subsidiare prin prisma unei varietăți a acesteia;

✓ **teoria asigurării** executării obligațiilor civile – recunoaște răspunderea subsidiară în calitate de modalitate a sa;

✓ **teoria actului juridic civil** – tratează răspunderea subsidiară în calitate de act juridic ce stă la baza apariției obligației civile.

Analiza acestor teorii cu referință la argumentele *pro* și *contra* ale acesteia este efectuată în lucrarea civilistului rus V.A. Pocutnii *Natura răspunderii subsidiare*.

Pornind de la ideea că răspunderea este bazată pe și condiționată de voința liberă a unui subiect, fenomenul răspunderii subsidiare poate fi studiat anume în această ipostază cu referință la persoana juridică.

Faptul că persoana juridică reprezintă un subiect de drept nu mai trezește la nimeni îndoieli. Acest lucru este consacrat în toate actele normative ce reglementează

activitatea lor, dar în nici un act normativ nu se reglementează specificul formării și exteriorizării voinței acesteia. Răspândirea totală a normelor ce reglementează statutul juridic al persoanei fizice asupra celei juridice permite soluționarea unor probleme de moment, și nicidecum unele conceptuale. Concepțiile doctrinare vis-à-vis de geneza și esența persoanei juridice nu au potolit discuțiile științifice; dimpotrivă, au făcut această polemică și mai aprinsă. Considerăm că pentru lămurirea valențelor juridice ale răspunderii subsidiare este acceptabilă teoria ficțiunii de creare și activitate a persoanei juridice.

Întotdeauna, persoana juridică se creează pentru atingerea unui scop propus de fondatorii ei. Persoanele juridice de drept privat pot avea scop lucrativ (comercial) și scop nelucrativ (necomercial). Persoana juridică cu scop lucrativ poate desfășura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire. Persoana juridică cu scop nelucrativ poate desfășura numai activitatea prevăzută de lege și de actul de constituire. Persoanele juridice de drept public participă la circuitul civil în măsura în care aceasta este necesar atingerii scopurilor sale. Astfel, capacitatea de folosință a persoanei juridice este determinată de legiuitor cu ajutorul scopului urmărit la fondare și indicat în actele de constituire.

În mod analitic, am depistat natura dublă a persoanei juridice, și anume: calitatea ei de subiect de drept și de mijloc de atingere a scopurilor fondatorilor. Comparând aceste calități cu cele ale persoanei fizice, putem depista la persoanele juridice o lipsă de libertate, independență și continuitate; asociații pot oricând reorganiza sau lichida persoana juridică. Respectiv, fondatorii pot influența direct asupra libertății exprimării voinței persoanei juridice, asupra ființării ei în genere. Un mijloc juridic de atingere a scopurilor unor subiecți, bunăoară, persoane fizice, nu poate constitui în sine un alt subiect. Persoana juridică a fost gândită și recunoscută în calitate de subiect de drept de către legiuitor numai pentru a motiva dezvoltarea circuitului civil. În măsura în care la constituirea persoanei juridice s-a recurs la procedeul de ficțiune, în aceeași măsură putem vorbi despre autonomia de voință și despre independența exprimării ei de către persoana juridică ca subiect de drept.

Până la urmă, voința este un proces psihic și poate fi realizată doar de o persoană însuflețită, deoarece o construcție juridică artificială nu poate gândi, stabili anumite scopuri sau decide ceva. Deci, procesul de formare și exteriorizare a voinței nu se poate produce la persoana juridică nemijlocit, deoarece nu posedă un psihic. Voința se creează de om sau de o comunitate de oameni, și numai sub acest aspect ea poate fi recunoscută în calitate de voință ce este emanată de persoana juridică.

La formarea voinței persoanei juridice poate participa atât o singură persoană, în cazul în care este unicul

fondator, cât și un grup de persoane, care formează un organ de conducere, proprietari, sau chiar statul. De exemplu, acționarii ce dețin un pachet de acțiuni în mărime de 20 la sută din capitalul statutar al unei societăți pe acțiuni pot ușor influența asupra formării voinței întregii societăți ca persoană juridică. Tot acele persoane pot forma și voința altei persoane juridice, la care compania, pe care o administrează, deține pachetul de control. Astfel, prin schema indicată, o singură persoană fizică sau doar câteva persoane pot forma voința mai multor persoane juridice cu un capital financiar enorm.

În această ordine de idei, putem concluziona că voința persoanei juridice este formată de alte persoane și doar pentru comoditatea circuitului civil, în formă de ficțiune, se recunoaște în calitate de voință a persoanei juridice.

Un al doilea specific în manifestarea voinței persoanei juridice constă în faptul că, în temeiul art.61 C.civ., persoana juridică își exercită, de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator. Au calitatea de administrator persoanele fizice care, prin lege sau prin actul de constituire, sunt desemnate să acționeze, în raporturile cu terții, individual sau colectiv, în numele și pe seama persoanei juridice. Administratorul reprezintă un organ unipersonal al persoanei juridice – persoană fizică, care posedă capacitate juridică aparte față de persoana juridică pe care o administrează și o reprezintă. În limita competențelor indicate în actele de fondare ale persoanei juridice sau în temeiul competențelor delegate de către fondatori, acțiunile administratorului reprezintă înseși acțiunile persoanei juridice. În cele din urmă, putem concluziona, cu referință la art.61 C. civ., că acțiunile administratorului sau ale altui organ executiv reprezintă conținutul capacității de exercițiu a persoanei juridice.

Natura dublă a organului de conducere al persoanei juridice, care se manifestă sub două aspecte – ca purtător al capacității proprii de exercițiu în calitate de persoană fizică și ca exponent al capacității juridice a persoanei juridice – ne face să constatăm că în procesul de formare și exteriorizare a voinței persoanei juridice persistă elemente ce denaturează grav libertatea persoanei juridice.

Dacă răspunderea reprezintă în sine o oglindire a libertății voinței, atunci ar fi logic ca răspunderea să o poarte cei care au format sau au prezentat această voință, precum și cei care folosesc persoana juridică pentru atingerea anumitor scopuri personale. În această formulă logico-juridică ar trebui să fie înțeleasă și reglementată răspunderea subsidiară. În cazurile în care persoana juridică este capabilă să răspundă, cu propriul capital, pentru obligațiile asumate în raporturile cu partenerii, ficțiunea persoanei juridice și a autonomiei voinței sale își păstrează puterea. Când însă persoana juridică este incapabilă patrimonial să răspundă pentru obligațiile

asumate în raporturile cu terții, legiuitorul, în anumite cazuri, depășește acest procedeu și stabilește răspunderea subsidiară a acelor persoane, care au contribuit direct la formarea voinței persoanei juridice și, prin acest fapt, au cauzat pagube terțelor persoane.

Astfel, răspunderea subsidiară reprezintă o categorie a răspunderii civile și ea urmează a fi supusă regimului comun de răspundere pentru formarea deficienței a voinței sau pentru insuficiența controlului și supravegherii.

Fundamentarea teoretică a naturii juridice a răspunderii subsidiare urmează a fi studiată prin prisma răspunsurilor la unele întrebări, și anume:

1. Ce factori au determinat legiuitorul național să extindă sfera aplicării răspunderii subsidiare?

2. Din care motiv acest institut este utilizat de către legiuitor îndeosebi pentru reglementarea activității persoanelor juridice; este acest mecanism o excepție de la principiul răspunderii patrimoniale de sine stătătoare a acestora?

3. Cum pot fi soluționate divergențele dintre aprecierile doctrinare ale naturii răspunderii subsidiare?

În opinia noastră, lărgirea sferei de aplicare a răspunderii subsidiare este condiționată de modificarea rolului economico-regulativ al statului în activitatea economică a persoanelor juridice, de decizia statului de a exercita controlul și a planifica activitatea economică a persoanelor juridice, fiind stabilită influența lui indirectă asupra acestora prin instituirea, la nivel de lege, a temeiurilor de răspundere subsidiară. Într-un cuvânt, posibilitatea statului de a influența participarea persoanelor juridice la circuitul civil este înlocuită prin pârghile juridico-civile și juridico-penale.

În genere, se observă o tendință mondială de control al statului asupra activității persoanelor juridice în toate sferele de activitate financiar-bancară, bursieră, transport și comunicații și alte prestări de servicii.

Alături de alte sisteme juridice contemporane, Republica Moldova a investit persoanele juridice cu capacitate juridică civilă deplină, analogică cu cea a persoanelor fizice, renunțând totalmente la capacitatea juridică specială. Articolele 60-61 ale Codului civil stabilesc că: persoana juridică cu scop lucrativ poate desfășura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire; persoana juridică poate fi limitată în drepturi doar în cazurile și în modul prevăzut de lege; persoana juridică își exercită, de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator. Facultatea juridică a persoanelor juridice de a se alinia la capacitatea juridică civilă a persoanelor fizice este tot mai des accentuată în domeniul reglementării proprietății intelectuale. De exemplu, art.301 C.civ. stabilește un regim juridic unanim aplicabil atât persoanelor fizice, cât și celor juridice – *În cazul și în modul stabilite de lege, se recunoaște dreptul exclusiv al persoanei fizice și juridice asupra rezultatelor activității intelectuale și*

asupra atributelor de identificare a persoanelor juridice, de individualizare a producției, a lucrărilor executate sau serviciilor prestate (denumire de firmă, emblemă comercială, marcă de deservire etc.).

Aplicarea de către legiuitor a institutului răspunderii subsidiare în reglementarea activității persoanelor juridice, ceea ce reprezintă o excepție de la principiul răspunderii patrimoniale de sine stătătoare, este o consecință a specificului formării voinței persoanei juridice și a exteriorizării ei, ca urmare a depășirii ficțiunii libertății și autonomiei voinței persoanei juridice. Faptul limitării răspunderii persoanelor juridice sau încadrării acesteia în răspunderea civilă nu este o soluție corectă. Răspunderea persoanei juridice se apreciază, în primul rând, ca răspundere a subiectului pentru propriile acțiuni cauzatoare de prejudiciu. Însă, acest lucru nu înseamnă că persoana juridică poate întotdeauna repara, cu propriul patrimoniu, orice prejudiciu cauzat, de aceea s-au și prevăzut de lege și alte forme ale răspunderii.

Trebuie să constatăm că răspunderea subsidiară nu este o răspundere pentru acțiunile unei alte persoane, nu este răspundere fără vinovăție sau răspundere fără proprie încălcare. În calitate de temei juridic al acestei răspunderi figurează răspunderea pentru fapta proprie a persoanei ce poartă răspundere subsidiară, condiționată fie de formarea defectuoasă a voinței persoanei juridice, fie în lipsa sau din insuficiența controlului și supravegherii pe care este obligată să le efectueze. Fapta prejudiciabilă a debitorului de bază în obligația civilă nu servește în calitate de unic temei pentru angajarea răspunderii subsidiare, ea constituie doar un element al faptului juridic complex ce stă la baza survenirii acestei răspunderi.

Ipoteza despre faptul că persoana ce poartă răspunderea subsidiară răspunde în baza acelorași reguli și temeiuri, că ar putea opune aceleași excepții ca și debitorul de bază, poate fi reținută doar parțial, deoarece primul este în drept să beneficieze de cele indicate mai sus, cu excepția vinovăției. În cele mai dese cazuri, pentru a demonstra nevinovăția sa în săvârșirea faptei prejudiciabile, debitorul de bază apelează la acțiunile nediligente și cu rea-credință ale persoanei ce poartă răspunderea subsidiară. În acest context, ultimul nu poate opune excepțiile proprii nediligente pentru a fi exonerat de răspundere.

(Va urma)

Note:

¹ A.Bloșenco. *Răspunderea civilă delictuală*. – Chișinău, 2002, p.150.

² E.Cojocari. *Drept civil. Răspunderea juridică civilă* (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept). – Chișinău, 2002, p.37-38.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1/3.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.6/54.

⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.49-50/237.